

Andrea-Bianka Znorovszky

POSTAVIO JU JE NA TREĆU STEPENICU OLTARA.
IKONOGRAFIJA MARIJINA PRIKAZANJA
U HRAMU U RUKOPISNIM
ILUMINACIJAMA RUKOPISA
*SPECULUM HUMANAЕ SALVATIONIS**

Andrea-Bianka Znorovszky
Dipartimento di Studi Umanistici
Università Ca' Foscari
Venezia

UDK 272-526.62
2-533-312.47
Izvorni znanstveni rad
Priljeno: 21. 6. 2021.
Prihvaćeno: 14.9.2022.
DOI: <https://dx.doi.org/10.21857/yvjrdcvo1y>

Ovo istraživanje usredotočuje se na ikonografsku konstrukciju Marijina prikazanja u Hramu u odnosu prema vizualnim prikazima Kristova prikazanja. Studija prikazuje ilustraciju tog događaja unutar Hrama kako je prikazan na tri francuske rukopisne iluminacije iz razdoblja od 14. do 16. stoljeća u rukopisu *Speculum humanae salvationis*, koji prikazuju Mariju na oltaru okrunjenu i sa svijetlećim nimbusom. Prvo će se predstaviti tekstualni izvori vezani za narativ o Marijinu i Kristovu prikazanju u Hramu i kontekst slavljenja njihovih blagdana, a potom će se raspraviti i usporediti konstrukcije oltara, likovi i geste kako se reflektiraju u oba slučaja. Istraživanje se zaključuje s upotrebom zajedničkih ikonografskih obrazaca.

Ključne riječi: Marijansko štovanje, ikonografija, Djeвица Marija, sv. Ana, Joakim, Marijino prikazanje u Hramu, Kristovo prikazanje u Hramu, minijature, posvetna žrtva

Ovo istraživanje se usredotočuje na ikonografsku konstrukciju Marijina prikazanja u Hramu u odnosu prema vizualnim prikazima Kristova prikazanja. Studija prikazuje ilustraciju tog događaja unutar Hrama kako je prikazan na tri francuske

* Članak je nastao tijekom rada na istraživačkom projektu M.A.R.I.A. – Marian Apocryphal Representations in Art: From Hagiographic Collections to Church Space and Liturgy in Fourteenth-to-Sixteenth-Century France. Taj projekt financiran je iz programa European Union's Horizon 2020 kroz ugovor Marie Skłodowska-Curie o dodjeli bespovratnih sredstava br. 793043. Informacije i pogledi sadržani u studiji odražavaju isključivo autorične poglede i Agencija (REA) nije odgovorna ni za bilo koju upotrebu informacija koje ona sadržava.

rukopisne iluminacije iz razdoblja od 14. do 16. stoljeća u rukopisu *Speculum humanae salvationis*, koji prikazuju Mariju na oltaru okrunjenu i sa svijetlećim nimbusom.¹ Analiza se zasniva na pretpostavci Jacqueline Lafontaine-Dosogne da je Marijino prikazanje u Hramu vizualno modelirano prema onom Krista, što je teza koja zahtijeva dalju razradu.² Ovdje će se prvo predstaviti tekstualni izvori vezani za narativ o Marijinu i Kristovu prikazanju u Hramu i kontekst slavljenja tih njihovih blagdana, a potom će se raspraviti i usporediti konstrukcije oltara, likovi i geste kako se reflektiraju u oba slučaja. Istraživanje se zaključuje s upotrebom uobičajenih i zajedničkih ikonografskih obrazaca.

Marijanski tekstovi i blagdan(i)

Tekstualni narativi Marijina prikazanja u Hramu bilježe kako su Mariju, u dobi od tri godine, roditelji sv. Ana i Joakim donijeli u Hram i ponudili za službu Bogu, prema zavjetu učinjenom prije njezina rođenja. Kako bi ušla u Hram, Marija se morala popeti hramskim stubama, što je i učinila bez osvrtnja za svojom obitelji, uz čuđenje svećenika. Ova sekcija bavi se tekstualnom tradicijom Pseudo-Matejeva evanđelja³ i njegovih adaptacija u djelima *Libellus de Nativitate Mariae*,⁴ *Speculum humanae salvationis*, *Speculum historiale* i *Zlatnoj legendi (Legenda Aurea)*.⁵

Najraniji izvor za Marijino prikazanje u Hramu je Protoevanđelje Jakovljevo iz 2. stoljeća, prema kojemu je Marija donesena u hram u pratnji svojih roditelja i grupe djevice. U Hramu ih dočekuje svećenik koji stavlja Mariju na treću stepenicu oltara, gdje ona pleše.⁶ Pseudo-Matejevo evanđelje mijenja tu epizodu koncentrirajući se jedino na prisutnost Marijinih roditelja, koji svoje dijete nude Hramu kao posvetnu

¹ Rukopisne iluminacije koje su predmet ove studije slučaja su: Pariz, Bibliothèque nationale de France, ms. Latin 511, folio 5v (Francuska); Pariz, Bibliothèque nationale de France, ms. Latin 512, folio 6v (Švicarska); and Pariz, Bibliothèque nationale de France, ms. Français 188, folio 9v (Francuska). Korištene su i rukopisne iluminacije koje ne pripadaju djelu *Speculum humanae salvationis*.

² Jacqueline Lafontaine-Dosogne, *Iconographie de l'enfance de la Vierge dans l'Empire Byzantin et en Occident*, sv. 1, Brussels 1964., str. 106, 124. Autorica također smatra da bi model za Prikazanje mogla biti bizantska tema Blagoslova svećenika.

³ *Libri de Nativitate Mariae. Pseudo-Matthaei Evangelium*, prir. Jan Gijssels, Turnhout 1997. U ovom radu korišten je sljedeći izvor: Bart D. Ehrman – Zlatko Pleše, *The Apocryphal Gospels. Texts and Translations*, Oxford 2011.

⁴ *Libri de Nativitate Mariae. Libellus de Nativitate Sanctae Mariae*, prir. Rita Beyers, Turnhout 1997.

⁵ Ovo istraživanje ne teži iscrpnoj analizi ovih tekstualnih izvora, no ono podcrtava razlike između slikovnih i tekstualnih prikaza i uporabu ikonografskih modela u konstrukciji marijanskih narativa.

⁶ "When the child turned three, Joachim said, 'We should call the undefiled daughters of the Hebrews and have each take a torch and set them up, blazing, that the child not turn back and her heart be taken captive away from the Temple of the Lord.' They did this, until they had gone up to the Lord's Temple. And the priest of the Lord received her and gave her a kiss, blessing her and saying, 'The Lord has made your name great among all generations. Through you will the Lord reveal his redemption to the sons of Israel at the end of time.' He set her on the third step of the altar, and the Lord God cast his grace down upon her. She danced on her feet, and the entire house of Israel loved her" (Ehrman – Pleše, *The Apocryphal Gospels*, str. 44).

žrtvu. Marija više nije stavljena na treću stepenicu oltara, nego se sama uspinje petnaest stepenica.⁷ Nadalje, u 10. stoljeću počinju se razvijati arhitektonski i topografski detalji, kako upućuje djelo *Libellus*. Tu je oltar smješten izvan Hrama, a kako bi ga se doseglo treba se popeti petnaest stepenica, što Marija i čini, potpuno samostalno, dok se njezini roditelji presvlače.⁸

Rukopis *Speculum humanae salvationis* naglašava Marijin status kao oblata i nudi tipološke poveznice za njezinu žrtvenu reprezentaciju.⁹ Njegov glavni izvor je djelo *Zlatna legenda*, ali se prikaz zasniva i na različitim svetačkim životopisima, apokrifima i drugim nereligijskim autorima.¹⁰ Naznačava Marijinu funkciju u rađanju Krista, Spasitelja, i ulogu njezinih roditelja u njezinu začecu. Ta kompilacija koncentrira se na otkupiteljsku funkciju Krista i Marije; stoga počinje životom Marije, nastavlja prikazom Kristove muke i završava životom Marije nakon Kristove smrti i njezinim Uznesenjem.¹¹

Djelo *Zlatna legenda* koristi *Libellus* kao tekstualni izvor za blagdan Marijina rođenja i Pseudo-Matejevo evanđelje za njezino prikazanje u Hramu.¹² U djelu *Zlatna legenda* ne spominje se samo postojanje Hrama na gori, nego se i konstatira da se oko nje nalazi 15 koncentrično postavljenih stepenica. Također se spominje postojanje oltara smještenog izvan Hrama.¹³ Sličan obrazac hrama smještenog na gori koji se

⁷ "After these things, when her nine months were completed, Anna brought forth a daughter and named her Mary. When Anna finished nursing her in her third year, Joachim and Anna, his wife, went up together to the Temple of the Lord. They offered sacrificial victims to the Lord and handed over their little girl Mary to the company of virgins, who continuously praised God, day and night. When she was placed before the Temple, she ascended the fifteen steps of the Temple so quickly that she did not look back at all or seek after her parents, as infants customarily do. When this happened everyone was struck with wonder, so that the priests of the Temple themselves were amazed" (Ehrman – Pleše, *The Apocryphal Gospels*, str. 67).

⁸ *Libri de Nativitate Mariae. Libellus*, str. 298–300.

⁹ Ovo istraživanje ne usredotočuje se na analizu tekstualnih i ikonografskih tipologija, osim kratke reference na ikonografiju Samuelova prikazanja u Hramu. O tipološkim prikazima vidi: Jean-Claude Schmitt, *Les images typologiques au Moyen Âge: À propos du speculum humanae salvationis*, u: *La typologie biblique comme forme de pensée dans l'historiographie médiévale*, ur. M. T. Kretschmer, Turnhout 2014., str. 219–244. Usp.: Bert Cardon, *Manuscripts of the Speculum Humanae Salvationis in the Southern Netherlands (c. 1410–c. 1470)*, Leuven 1996.

¹⁰ Paul Perdrizet, *Étude sur le Speculum Humanae Salvationis*, Paris 1908., str. 34, 49. Vidi, također: Mary Jerome Kishpaugh, *The Feast of the Presentation of the Virgin Mary in the Temple: An Historical and Literary Study*, neobjavljena doktorska disertacija, Washington 1941., str. 71. Postoje trinaestostoljetne pjesme sačuvane u rukopisu, na francuskom, o apokrifnim izvještajima Prikazanja Djevice Marije.

¹¹ Perdrizet, *Étude sur le Speculum*, str. 6. *Tituli* najavljuju interpretaciju i popraćeni su interpretativnim tekstovima koji završavaju molitvom. *Speculum humanae salvationis* se koncentrira na funkciju Djevice Marije, počinjući s Navještenjem njezina rođenja i završavajući Bijegom u Egipat, te Kristovim životom: Muka, Uskrsnuće, Uzašašće, Duhovi, i Posljednji sud. Vidi: Schmitt, *Les images typologiques*, str. 227; na kraju rukopisa *Speculum humanae salvationis* nalaze se Marijine tuge i radosti; poglavlja posvećena njezinoj usamljenosti, Uznesenju, i posredničkoj funkciji. Vidi: Cardon, *Manuscripts of the Speculum*, str. 37.

¹² Kishpaugh, *The Feast of the Presentation*, str. 70–71.

¹³ Isto: "Now there were round the temple, according to the fifteen Gradual Psalms, fifteen steps going up; for, on account of the temple having been built on a mountain, the altar of burnt-offering, which

mora doseći stepenicama nalazi se i u djelu *Speculum historiale*. Dopunjavajući narativ iz apokrifa, rukopis *Speculum historiale* nudi objašnjenje prisutnosti 15 stepenica povezujući ih s Psalmima, što je izravna referenca na starozavjetni materijal i njegovu egzegzu. Nema jasne naznake na koju od stepenica je Marija položena; u djelu *Speculum historiale*, primjerice, spominje se samo da je ona stavljena na jednu od njih. Marijina žrtvena funkcija je također izravno naglašena u tom izvoru; stoga je ona predstavljena kao žrtva već i prije rođenja, još u utrobi svoje majke.¹⁴

Marijino uspinjanje također nije samo usputno spomenuto, jer Marija se uspinje i ulazi u Hram kako bi postala žrtvom, kao refleksija otkupiteljskog prizvuka specifičnog za slične hagiografske kompilacije. Kontinuirani žrtveni aspekt Marijina ulaza u Hram podcrtan je izravnom referencom u tekstualnom materijalu, bilo njezinim predstavljanjem kao žrtve u utrobi njezine majke (*Speculum Historiale*), bilo njezinom oblacijom u Hramu (*Speculum Humanae Salvationis*) ili dolaskom do oltara za žrtve paljenice (*Gospel of Pseudo-Matthew*). Poveznica između arhitekture – stepenica – i Marijina žrtvenoga tekstualnog imaginarija pokazuje aktivnu Mariju koja hoda stepenicama bez obzira na koju je od njih prvo stavljena. Postoje razlike između tekstualnih izvora i vizualne reprezentacije istog predmeta. Prvo, postoje tekstualne varijacije o mjestu oltara bilo unutar bilo izvan Hrama. Dok se tekstovi koncentriraju također na prisutnost stepenica kojima se Marija uspinje i na njezino žrtvovanje, slike pokazuju varijacije: Marija se prikazuje ili izvan Hrama, na stepenicama, ili unutar njega, pokraj ili na oltaru Hrama. To je sljedeća instancija koju treba podvrći daljnjoj razradi.

Prije 14. stoljeća Marijino prikazanje u Hramu nije bilo uobičajeni blagdan u zapadnom kršćanstvu, sa sporadičnim liturgijskim manifestacijama,¹⁵ i bio je podjednako važan kao i ostale epizode koje sadrži njezina *vita*.¹⁶ Blagdan Marijina prikazanja u Hramu uvršten je u liturgiju od 1372., nakon intenzivne promocije Phillipea de Mézièresa, francuskog diplomata.¹⁷ Philippe de Mézières, značajna politička ličnost, razvio je veliku pobožnost prema Djevici Mariji dok je boravio na Cipru te je uspio postići da papa Grgur XI. odobri blagdan, njegov uficij Prikazanja i njegovo liturgijsko slavljenje u Avignonu, u franjevačkoj crkvi 21. studenog 1372. De Mézières utje-

stood outside, could not be reached except by steps. On one of these, then, her parents placed the little girl, the Blessed Virgin Mary. And when they were putting off the clothes which they had worn on the journey, and were putting on, as was usual, others that were neater and cleaner, the virgin of the Lord went up all the steps, one after the other, without the hand off anyone leading her or lifting her, in such a manner that, in this respect at least, you would think that she already attained full age".

¹⁴ Vidi, Pariz, Bibliothèque nationale de France, *Speculum historiale*, Français 50, folio 193r, Francuska, Pariz, 1463., 15. stoljeće.

¹⁵ Kishpaugh, *The Feast of the Presentation*, str. 59–91.

¹⁶ Jedini liturgijski slavljani blagdan je bio taj Marijina rođenja. Lafontaine-Dosogne, *Iconographie de l'enfance*, str. 113.

¹⁷ Phillipe de Mézières, *Figurative Representation of the Presentation of the Virgin Mary in the Temple*, prir. Robert S. Haller, Lincoln 1971., str. 9–44; William E. Coleman, *Phillipe de Mézières' Campaign for the Feast of Mary's Presentation*, Toronto 1981. Vidi, također: Kishpaugh, *The Feast of the Presentation*, str. 92–104.

cao je na kralja Karla V. da uvede blagdan u Francuskoj, pa je godinu dana poslije proslavljen u kraljevskoj kapeli 21. studenog 1373.

Unutar reprezentacijske umjetnosti, Marijino prikazanje u Hramu postaje češća tema u rukopisnim iluminacijama od sredine 14. stoljeća i tijekom 15. stoljeća, podudarajući se s intenzivnim razdobljem promidžbe kako njezina kulta tako i više njezinih blagdana (Bezgješno začće i Prikazanje u Hramu).

Postoje primjeri u Francuskoj koji pokazuju da je Marijin ulaz u Hram prikazan i prije 14. stoljeća. Najraniji prikaz Marije u Hramu je ugravirana mramorna ploča iz crkve sv. Maximina u Provansi, koja pokazuje Mariju pod velom u poziciji oranta, s natpisom: "Maria Virgo Minester de Tempulo Gerosale".¹⁸ U tom slučaju tema je apokrifalna, ali ikonografija nije. Potom slijede dvije instancije iz 11. stoljeća s prikazom Marije u Hramu, u rukopisu koji se nalazi u Münchenu, Staatsbibliothek, Clm. 15713, Pericope (1040), folio 4, odnosno jedan prikaz iz 12. stoljeća s prikazom Marijina ulaska u crkvi Notre Dame u Chartresu, na kapitalnom frizu Kraljevskog portala. U tom slučaju, prikaz se nalazi unutar najstarijega punoga narativnog ciklusa sačuvanog sjeverno od Alpa. Na tom ranom skulpturalnom prikazu, Marija je prikazana dok hoda po stepenicama.¹⁹ Njen prikaz uopće ne sliči Kristovu prikazu na Kraljevskom portalu, koji ga prikazuje kako stoji na oltaru. Od 13. stoljeća pojavljuju se i instancije koje oslikavaju Marijino predstavljanje u Hramu na freskama, vitražima ili kipovima.²⁰

Ikonografija

Ikonografija Marijina predstavljanja u iluminiranim rukopisima usredotočuje se ili na Marijino uspinjanje prema Hramu ili oltaru, pri čemu ona predstavlja dobrovoljnu žrtvu, ili na njezinu prisutnost na ili pokraj oltara. Ikonografija Marijina

¹⁸ David R. Cartlidge – J. Keith Elliott, *Art and the Christian Apocrypha*, London 2001., str. 38.

¹⁹ Frizevi su u stanju oštećenosti, što otežava precizno utvrđivanje zapleta događaja. Lafontaine-Dosogne, *Iconographie de l'enfance*, str. 107, 120. Prikazi sv. Ane i Blažene Djevice u Chartresu svjedoče o posebnom kultu posvećenom ne samo Blaženoj djevici nego i sv. Ani.

²⁰ Lafontaine-Dosogne, *Iconographie de l'enfance*, str. 22–41, 120–122. Vieux-Pouzauges, Vendee, Crkva Blažene djevice, freske, c. 1200. – narativni ciklus zapadnog zida; Chartres, Notre Dame, prozor s vitražom, kor, c. 1215. – narativni ciklus; Paris, Notre-Dame, Portal sv. Ane, skulpture na timpanu i arhitravima, narativni ciklus; Laon, katedrala Notre Dame, korski prozor s vitražem, Prikazanje Blažene Djevice u Hramu; Le Mans, katedrala Saint-Julien, Kapela Notre-Dame, prozor s vitražem, c.1240., ciklus s tipološkim likovnim prikazima; Reims, Notre-Dame, nadvratnik središnjeg portala, ciklus; Saint Maximin du Var, ciklus; Toulouse, Prikazanje u Hramu na oltaru; u 14. st.: Favières, Saint-Sulpice, prozor s vitražem, Kapela Blanke Kastiljske, 1300. – narativni ciklus – vrlo detaljan naglasak na Prikazanju u Hramu; Châteaumeillant, Cher, kor crkve Notre-Dame, freske, detaljni narativni prikaz Prikazanja u Hramu; Auxerre, katedrala Saint Étienne, lijevi portal fasade, arhitravi, detaljni marijanski ciklus; Thann, Alzas, Saint Thibault, portal, detaljni ciklus Prikazanja; Rouen, Saint-Ouen, Kapela Blažene Djevice, prozor s vitražem, 1325. – 1339., episode; Strasbourg, katedrala Notre-Dame, c. 1345., Prikazanje; Toulouse, bjelokosna pločica, Musej Paul-Dupuy, detaljno Prikazanje – povezano s Pseudo-Matejevim evanđeljem.

uspinjanja je karakteristična, uglavnom, ali ne isključivo, za iluminirane francuske rukopise tipa *Speculum historiale*.²¹ Takvi vizualni izvori prikazuju Djevicu kako ulazi ili zajedno s roditeljima ili kako ih ostavlja iza sebe dok hoda stepenicama. Prikazi Marije koja stoji na ili blizu oltara,²² između sv. Ane i neke druge vjerske figure, s crkvenim interijerom kao pozadinom, najčešće se nalaze u iluminiranim verzijama djela *Speculum humanae salvationis*.²³ U nastavku, istraživanje će biti povezano s predstavljanjem triju ilustracija Marijina predstavljanja iz razdoblja od 14. do 16. stoljeća.

Rukopis Ms. Français 188, folio 9v prikazuje oltar kvadratičnog oblika na kojem stoji Marija s krunom ili nimbusom i moli, s licem okrenutim prema sv. Ani, koja je smještena na lijevoj strani lista (fig. 1). Sv. Ana ima nimbus i veo, a njezine su ruke ispružene prema Mariji. Joakim asistira pri ceremoniji iza Ane. S Marijine lijeve strane nalazi se figura nekoga vjerskog službenika, koji u jednoj ruci drži knjigu, a drugom rukom blagoslivlja. Svi likovi, osim njega, imaju svoja imena napisana na banderolama iznad svojih glava, s lijeva na desno: Joakim, sv. Ana, Djevica Marija.

U rukopisu Ms. Latin 511, folio 5v likovi su smješteni u unutrašnjosti crkve (fig. 2). Postoje dvije kule, jedna lijevo i druga desno, te dva prozora u pozadini. U prvom planu se nalazi četverokutan oltar s nišama, naizmjenično ovalnih i okruglih oblika. Marija s krunom, odnosno nimbusom, smještena je na oltaru, klečeći i moleći se, s glavom lako okrenutom prema svojoj majci. S njene lijeve strane nalazi se sv. Ana, s nimbusom i velom, i muška figura iza nje kojoj se vidi jedino odjeća i nejasna fizionomija. S Marijine desne strane nalazi se figura nekoga vjerskog službenika s rukama ispruženim prema njoj kako bi je držao. Iza njega nalazi se još jedan muški lik.

U rukopisu Ms. Latin 512, folio 6v u prvom planu se nalazi oltar četvrtastog oblika, s Marijom prikazanom do pojasa na njemu (fig. 3). Ona nosi krunu. Lijevo od nje nalazi se sv. Ana, s jednom ispruženom rukom, a drugom zakrivenom, i Joakim iza nje. S Marijine lijeve strane nalazi se figura nekoga vjerskog službenika s knjigom u jednoj ruci, koji seže prema Mariji s drugom rukom. Svi likovi imaju imena upisana

²¹ Uspon Marije prema oltaru uglavnom se nalazi u francuskim verzijama djela *Speculum historiale*, ali i u verzijama djela *Vies de la Vierge et du Christ*, Časoslov i nekim rukopisima djela *Speculum humanae salvationis*. Zbog limitiranog opsega ovog rada, analiza je izbacila većinu vizualnih izvora ovih vjerskih rukopisa. Za više detalja, vidi: Pariz, Bibliothèque nationale de France, Ms. Français 50, *Speculum historiale*, Francuska, Pariz, 1463., folio 193v; Pariz, Bibliothèque nationale de France, Ms. Français 316, *Speculum historiale*, Pariz, 1333., folio 291v; Pariz, Bibliothèque nationale de France, Ms. Français 312, *Speculum historiale*, Francuska, Pariz, 1396., folio 260v; Pariz, Bibliothèque nationale de France, Ms. Nouvelle acquisition française 15940, *Speculum historiale*, Francuska, Pariz, 1370.–1380., folio 18v.

²² Vidi: Pariz, Bibliothèque nationale de France, Ms. Latin 512, *Speculum humanae salvationis*, Basel, 15. st., folio 6v; Pariz, Bibliothèque nationale de France, Ms. Arsenal 593, *Speculum humanae salvationis*, Bologna, 14. st., folio 7; Pariz, Bibliothèque nationale de France, Ms. Latin 511, *Speculum humanae salvationis*, Francuska, Alzas, 1370.–1380., folio 5v; Pariz, Bibliothèque nationale de France, Ms. Français 188, *Speculum humanae salvationis*, Francuska, 15. st., folio 9v; Pariz, Bibliothèque nationale de France, Ms. Français 6275, *Speculum humanae salvationis*, Belgija, Bruges, 1485., folio 6v. To nije potpun, iscrpan popis.

²³ Općenito, Marija je na ili blizu oltara u tim izvorima, ali postoje i određene iznimke gdje Marija hoda stepenicama.

na svicima iznad glava, s lijeva na desno: Joakim, sv. Ana, Marija, Abithar, veliki svećenik spomenut u *Pseudo-Mateju*.

Nijedan od tekstualnih izvora ne donosi detalje događaja unutar Hrama, nema informacija o likovima ili izvršenim aktivnostima. Vizualni prikazi indiciraju da postojeći tekstualni materijal nije pružio temelj za elaboriranje ikonografije Blažene Djevice Marije unutar Hrama te da će njega trebati tražiti drugdje.

Fig. 1. Pariz, Bibliothèque nationale de France, Ms. Français 188, *Speculum humanae salvationis*, Francuska, 15. stoljeće, folio 9v.

Fig. 2. Pariz, Bibliothèque nationale de France, Ms. Latin 511, *Speculum humanae salvationis*, France, Alsace, 1370.–1380., folio 5v.

Fig. 3. Pariz, Bibliothèque nationale de France, Ms. Latin 512, *Speculum humanae salvationis*, Basel, 15. stoljeće, folio 6v.

Kristovo prikazanje u Hramu u tekstu i slici

Naracija Kristova prikazanja u hramu donesena je u Evanđelju po Luki, prema kojemu je dijete Isus bilo doneseno u Jeruzalem, od svojih roditelja, kako bi bilo prikazano Bogu, nakon dovršetka Marijina dana čišćenja.²⁴ Dijete Isus susreo je Šimun, čovjek iz Jeruzalema, kojemu je Sveti Duh objavio da neće umrijeti dok ne vidi Krista.

Bazično, Luka opisuje dvije ceremonije koje ne korespondiraju s Mojsijevim zakonom. Majka je mogla ući u Hram nakon što je proteklo 40 dana od poroda kako bi se podvrgla obredu Očišćenja, dok se ceremonija Prikazanja odvijala 30 dana nakon djetetova rođenja. Otac je predstavljao prvorodenog sina svećeniku i otkupljivao ga za pet šekela u skladu s Božjom zapovijedi Mojsiju.²⁵ Obred Očišćenja pretpostavljao je da žena na vrata svetohraništa donese janje kao žrtvu paljenicu i grlice kao žrtvu za grijeh svećeniku koji ih je žrtvovao Bogu.²⁶

Kristovo prikazanje u Hramu učestalo je prikazivano na slikama od 11. stoljeća kao odraz njegova kasnog uključivanja u liturgiju i postupna porasta u važnosti tog blagdana, posebice u grčkoj Crkvi. Ikonografska tradicija Kristova prikazanja nije bila rano uspostavljena, budući da je blagdan uveden u Rimu u 5. stoljeću i nije se pojavljivao u ranokršćanskoj umjetnosti u katakombama. Nedosljednost u ikonografiji Kristova prikazanja može se vidjeti u koegzistenciji, i u liturgiji i u umjetnosti, istočnog prikazivanja Krista na vratima Hrama (*Hypapante*) i zapadnog Prikazanja na oltaru.

Grčka Crkva komemorirala je susret Šimuna s Djetetom Isusom sa svetkovinom nazvanom *Hypapante*. Inicijalni datum proslave tog blagdana u istočnoj Crkvi je nepoznat, ali se on do 6. stoljeća proširio po Istočnom Rimskom Carstvu. Inicijalno je slavljen 14. veljače, da bi proslava pod Justinijanom bila premještena na 2. veljače. Nije poznato kako je blagdan došao na Zapad, ali je vjerojatno da je bio uspostavljen u Rimu kao blagdan Očišćenja Blažene Djevice Marije. Ceremonija Očišćenja se razvijala u Rimu tijekom 7. stoljeća s procesijom sa svijećama, koja je nakon toga u 9. stoljeću prerasla u ceremoniju blagoslova svijeća. Proslava *Hypapante* slavljena je na Istoku istodobno s onom Očišćenja Djevice u Zapadnoj Crkvi.²⁷ Prikazana je na mozaicima 5. stoljeća u bazilici Santa Maria Maggiore u Rimu ili u Antifonariju iz Prüma iz 11. stoljeća. U tim slučajevima naglasak je stavljen na susret Šimuna i Djeteta Isusa odnosno Svete Obitelji, dok je oltar od sekundarne važnosti.²⁸ Postoji također i varijacija proslave *Hypapante* u kojoj Dijete Isus hoda, ali takvi prikazi su

²⁴ Luka 2:22-39. *Holy Bible*, Douay-Rheims verzija, Charlotte 2009.

²⁵ Paula M. Rieder, *Churching*, u: *Women and Gender in Medieval Europe: An Encyclopedia*, ur. Margaret Schaus, London 2006., str. 140-141; Paula M. Rieder, *On the Purification of Women. Churching in Northern France, 1100-1500*, New York 2011., str. 28-29.

²⁶ Dorothy C. Shorr, *The Iconographic Development of the Presentation in the Temple*, *The Art Bulletin*, sv. 28, br. 1 (Mar., 1946.), str. 17.

²⁷ Shorr, *The Iconographic Development*, str. 17-19.

²⁸ Ikonografska tradicija *Hypapante* bila je još živa na kraju 14. stoljeća.

rijetki o čemu svjedoči postojanje samo nekoliko takvih slučajeva. U takvim scenama zbivanje se odvija izvan Hrama, a Marija vodi dijete koje hoda prema Šimunu koji ih pozdravlja na ulazu.²⁹

Likovni prikazi, poznatiji u zapadnoj umjetnosti, Kristova prikazanja u Hramu usredotočuju se na ceremoniju prikazanja Djeteta Isusa Bogu. Takvi prikazi sintetiziraju dvije epizode: onu susreta Šimuna s Kristom i onu njegova prikazanja na oltaru. Prikazi se fokusiraju na oltar nasuprot onih tipa *Hypapante*, gdje se susret događa izvan Hrama i gdje oltar ima sekundarnu poziciju u vizualnom narativu. Ilustracije Marijina ulaza u Hram zasnivaju se na dogradnji tipa *Hypapante* i na njegovoj rekonstrukciji unutar Hrama. U nastavku će se istraživanje usredotočiti na Marijino prikazanje unutar Hrama kao rezultat slične sinteze onom Kristovu, udružujući sekvencu Marijina uspona (stepenice) i ceremonije njezina prikazanja. Postoji gradualni prikaz i varijacija u toj sceni, jer se Marija ili približava oltaru ili je stavljena na njega.

Oltar

Pseudo-Matejevo Evanđelje, *Speculum Humanae Salvationis*, *Speculum Historiale*, *Libellus Nativitatis* i *Zlatna legenda* prikazuju Mariju koja se uspinje stepenicama Hrama smještenog ili na vrhu brežuljka ili gore s izričitim spomenom oltara. Kako su ovi tekstualni izvori u suprotnosti s prije raspravljenim likovnim prikazima, trebalo bi identificirati druge ikonografske izvore za konstrukciju te marijanske scene, kao što je prikaz Prikazanja djeteta Isusa.³⁰

Minijature o kojima se ovdje raspravlja prikazuju unutrašnjost crkve, umjesto onu Hrama, ili se usredotočuju na oltar oko kojeg su raspoređeni likovi. Interna arhitektura je razrađena prisutnošću stupova, prozora i poda, nudeći osjećaj prostora i namještajem i dekoracijama poput kanopa, svijeća, oltarnih pregrada, freska (fig. 2). Četvrtasti oltar ima središnji položaj (fig. 1) ili je smješten u apsidi, iza svećenika (fig. 2). U određenim slučajevima prekriven je bijelim oltarskim pokrivačem, ima elaboriran dizajn s nišama u obliku tetrafore ili se pred njim nalaze dvije stepenice. Varijacija oltara se vidi u Ms. Latin 512, folio 6v, gdje je oltar u obliku stupa u prvom planu, s Marijom koja se pojavljuje iz njega. Prikaz unutrašnjosti Hrama/crkve i varijacije u obliku oltara koegzistiraju tijekom cijela razdoblja od 14. do 16. stoljeća možda zbog modela koji su korišteni prilikom njihovog konstruiranja.

Sinteza epizode pojavljuje se i u ilustraciji Kristova prikazanja između sekvence njegova susreta sa Šimunom i njegova ceremonijalnog prikazanja unutar Hrama. Događaj se zbiva unutar Hrama i oltar je smješten ili unutar njega ili u pozadini. Hram podsjeća na konstantinovsku baziliku u mnogim slučajevima s figurama raspoređe-

²⁹ Shorr, *The Iconographic Development*, str. 21.

³⁰ Ikonografska poveznica između *Hypapantea* i Marijina Prikazanja izvan Hrama je tema za različitu studiju slučaja.

nim oko oltara u obliku dvodimenzionalnog friza predominantnog u 11. stoljeću.³¹

Nastavak ovog istraživanja vezuje se na prethodni argument koji je izložila Dorothy Shorr,³² proširenjem analize minijatura na tri rukopisa koji su prikazivali i Marijino i Kristovo Prikazanje. U rukopisima Ms. Français 188, Latin 511, and Latin 512 Marijino prikazanje je prikazano samo jednom, dok je Kristovo ilustrirano jednom u rukopisu Ms. Français 188, folio 14v, tri puta u rukopisu Latin 511, folio 10v, 45v, 48v i tri puta u rukopisu Latin 512, folio 11v, 46v, 50v (fig. 4, 5, 6). U svim tim slučajevima oltar zauzima središnji položaj i, izuzev u rukopisu Latin 511, prekriven je bijelim oltarnim prekrivačem. Ono što se razlikuje je arhitektura oltara. Rukopis Ms. Latin 511 prikazuje tri četverokutna oltara različitih stilova: jedan u obliku stola sa četiri noge, koji stoji na platformi s dekoracijama na dva kata, na foliju 10v; oltar s četiri noge u obliku stola na platformi od dva kata, jednoj ispod oltara s alternirajućim kružnim i četverokutnim nišama, na foliju 45v; i oltar s nišama na uzdignutoj platformi, na foliju 48v. Marijino prikazanje, na foliju 5v, istog rukopisa, kombinira prikaz na folijima 45v i 48v, prikazujući oltar s tetraforama i nišama na jednoj uzdignutoj platformi.

Fig. 4. Pariz, Bibliothèque nationale de France, Ms. Français 188, *Speculum humanae salvationis*, Francuska, 15. stoljeće, folio 14v.

³¹ Shorr, *The Iconographic Development*, str. 22–23.

³² Vidi bilješku br. 27.

Fig. 6. Pariz, Bibliothèque nationale de France, Ms. Latin 512, *Speculum humanae salvationis*, Basel, 15. stoljeće, folio 50v.

Slično, rukopis Ms. Latin 512 tri puta prikazuje Kristovo Prikazanje u Hramu na folijima 11v, 46v, 50v. Svi oltari su četvrtastog oblika i prekriveni bijelim oltarskim ruhom, s time da je onaj na foliju 11v manji po veličini nego drugi. Vrijedno je zapaziti kako je u epizodi Marijina rođenja u istom rukopisu krevet oblikovan poput oltara, prekriven širokim prekrivačem, s Marijom koja se gotovo pojavljuje iz njega kao i na foliju 5v (fig. 7). Oltari u rukopisu Ms. Français 188, folio 9v i 14v slični su jedino po njihovu kvadratičnom obliku.

Oltar na ilustraciji Marijina prikazanja podsjeća na dvanaestostoljetni skulpturalni prikaz ceremonijalnog prikazivanja Krista smještena na timpanu Kraljevskog portala katedrale u Chartresu. Dijete stoji na oltaru podsjećajući na statu, na njegovoj bazi, u centru friza, što je čest prikaz tijekom 13. stoljeća (fig. 8). Drugi prikaz djeteta koje stoji frontalno na oltaru, a podržavaju ga Marija i Šimun je na kapitelu u crkvi Saint Léonard u L'Île-Bouchardu.³³ I Marija i dijete Isus stoje na oltaru s tom razlikom da je Marija prikazana u dužini poprsja te podsjeća na konstrukciju statue. Njihovi roditelji, Marija i Josip odnosno Ana i Joakim, grupirani su na jednoj strani,³⁴ a na drugoj strani se nalazi lik vjerskog službenika.

Središnji položaj oltara ne održava se samo u ilustracijama Marijina i Kristova prikazanja u Hramu, nego i u onoj Samuelova prikazanja po Hani.³⁵ Slično Mariji, Samuel je plod majčine molitve zbog njezine neplodnosti. Obje majke, koje nose gotovo isto ime Ana odnosno Hana, zavjetuju se da prikažu svoje dijete Bogu. Oltar, pokriven bijelom tkaninom, smješten je u središtu prikaza te raspoređuje likove prema njihovoj funkciji (fig. 9).³⁶

Unutrašnja arhitektura na ilustraciji Kristova prikazanja, izuzev onog u rukopisu Français 188, s jednom apstraktnom pozadinom, fokusira se na stupove i na prilično uski prostor za oltar. Rukopisi Ms. Latin 511, folio 10v i Français 188, folio 14v imaju pozadinu koja nalikuje na pejzaž s travom umjesto poda koji nalikuje na mramorni, naglašenu zelenom bojom i/ili prikazima malih grmića. Slično, slike koje se koncentriraju na Samuelovo prikazanje ilustriraju unutrašnjost crkve, naglašenu zidovima ili stiliziranom pozadinom, podom nalik na mramor i kanopu, dok rukopis Ms. 0245 (0177), folio 130 smješta tu epizodu izvan Hrama u krajolik s grmljem i drvećem.

³³ Shorr, *The Iconographic Development*, str. 22–24.

³⁴ Učestalost i naglasak na Aninu predavanju Marije velikom svećeniku može se također objasniti činjenicom da je u tim epizodama Ana konstruirana po marijanskim modelima (uz refleks pojave kulta sv. Ane).

³⁵ 1 Samuel 1:2-2:21. Lafontaine-Dosogne, *Iconographie de l'enfance de la Vierge*, str. 124. Samuelovo Prikazanje po Hani tipološki je upareno s prikazom Kristova prikazanja u Hramu.

³⁶ O vizualnim prikazima Samuelova prikazanja u Hramu relevantnim za ovo istraživanje vidi: Lyon, Bibliothèque Municipale, Ms. 0245 (0177), *Speculum humanae salvationis*, Belgija (Mons), 1461., folio 130; Lyon, Bibliothèque Municipale, Ms. Inc. 0057, *Bible historique*, Sjeverna Francuska, Pariz, c. 1498., folio 163; Lyon, Bibliothèque Municipale, Ms. Inc. 1043, *Miroir de la redemption de l'umain lignage*, Jugoistočna Francuska, Lyon, 1482., folio 361; Marseille, Bibliothèques municipales, *Speculum humanae salvationis*, Jugozapadna Francuska, Provansa, 1480., folio 011.

Fig. 7. Pariz, Bibliothèque nationale de France, Ms. Latin 512, *Speculum humanae salvationis*, Basel, 15. stoljeće, folio 5v.

Fig. 8. *Presentation of Christ to the Temple*, timpan, Royal Portal, katedrala u Chartresu, Chartres, 12. stoljeće

Fig. 9. Marseille, Bibliothèque municipale, *Speculum humanae salvationis*, Jugozapadna Francuska, Provansa, 1480., folio 011.

Likovi

Kao što je već raspravljeno, smještaj likova determiniran je oltarom.³⁷ Postoji jedna tekstualna sugestija da je barem sv. Ana, ako ne i Joakim, uključena u sam događaj što indicira njeno blagoslivljanje Boga za vrijeme Marijina prikazanja.³⁸ Još jednom, ikonografski model za smještaj likova je prikazanje djeteta Isusa. Minijature se koncentriraju na ceremonijalno predavanje Marije, općenito po Ani, velikom svećeniku, u kronološkom slijedu događaja: ulaz i ceremonija. Varijacije Marijina ulaska padaju u šest ikonografskih tipova prema kronološkom poretku događaja.

Prvi tip prikazuje grupu, Mariju i njezine roditelje, u blizini oltara s Anom koja stoji iza Marije. Svećenik još uvijek nedostaje.³⁹ U drugoj varijaciji, svećenik, iza oltara, blagoslivlja Mariju, dok je sv. Ana ili iza Marije ili je prikazuje Bogu.⁴⁰ Postoje i slučajevi, iako ne specifično iz djela *Speculum humanae salvationis*, gdje Joakim prikazuje Mariju (fig. 10, 11). Ilustracija prikazuje crkvenu unutrašnjost s jednim oltarom, kanopu iznad njega i svećenika na desnoj strani minijature, a na lijevoj se nalaze Marija i njezini roditelji. Joakim, klečeci, pruža ruke u gesti prikazanja Marije. Ta epizoda je simetrično konstruirana prema odbijanju Joakimove žrtve (janjeta). Obje slike prikazuju unutrašnjost crkve, s oltarom na desnoj strani, a oboje, sv. Ana i Joakim, kleče i pokazuju njihovu žrtvu. U prvom slučaju, Joakim nudi bijelo janje, a u drugom Mariju. Geste svećenika se razlikuju: dok u prvom slučaju odbija primiti žrtvu kako to pokazuju geste njegovih ruku, u drugom slučaju je prihvaća – Mariju.

U trećoj varijaciji, Marija se približava svećeniku naslonjenim na oltar sa svojim roditeljima iza sebe,⁴¹ dok u četvrtoj svećenik silazi s oltara i uzima Mariju za ruke.⁴² Sljedeća varijacija usredotočuje se na konačni prizor prikazanja, to jest na Marijinu

³⁷ Izuzev *Jakovljeva Protoevandolja* (nije korišteno pri analizi).

³⁸ "Then Anna was filled with the Holy Spirit in the presence of all, and she said, 'The Lord God of hosts has remembered his word, and God has visited his people with his holy visitation to turn back to himself the hearts of those who have risen up against us, the lowly. He has opened his ears to our prayers and removed from us the insults of our enemies. The one who was sterile has become a mother, and has brought forth exultation and joy in Israel. Behold, I will be able to offer gifts to the Lord, and my enemies will not be able to stop me—for the Lord has turned them away from me and given me an eternal joy'" (Ehrman – Pleše, *The Apocryphal Gospels*, str. 69).

³⁹ Vidi primjerice: Marseille, Bibliothèques municipales, Ms. 80, *Speculum humanae salvationis*, francuski, 1470. – 1480., folio 6v. Tu se nalazi i svijeća smještena na oltaru aludirajući na blagdan Svijećnice. Lafontaine-Dosogne, *Iconographie de l'enfance de la Vierge*, str. 120, smatra da se jedan od ranijih ikonografskih tipova na kojima svećenik nedostaje na Prikazanju nalazi u trinaestostoljetnom *Wernherlied von der Magd.*

⁴⁰ Za dodatak kaleža na oltaru, vidi: Rim, Biblioteca Corsiniana, Ms. 55.K.2 (Rossi 17), *Speculum humanae salvationis*, Avignon, prva polovica 14. stoljeća, folio 6v.

⁴¹ Vidi: Pariz, Bibliothèque nationale de France, Ms. Vélins-906, *Mirouer de la redempcion humaine*, Paris, 1493.–1494., folio a8r. Isti ikonografski predložak nalazi se i u drugim izvorima osim *Speculum humanae salvationis* poput: Besançon, Bibliothèques Municipales, Ms. 0550, *Roman de Dieu et de sa mere*, Sjeverna Francuska, Pariz, 15. stoljeće (prva polovica), folio 056 ili u Pariz, Bibliothèque Mazarine, Ms. 0469, *Heures à l'usage de Paris*, 1410., folio 013.

⁴² Leipzig, Universitätsbibliothek, Ms. Cod. Haen. 3506, *Speculum humanae salvationis*, francuski ili flamski, 1436., folio 16v.

Fig. 10. Besançon, Bibliothèque municipale, Ms. 0550, Roman de Dieu et de sa mere, Sjevna Francuska, Pariz, 15. stoljeće (prva polovica), folio 051v.

Fig. 11. Besançon, Bibliothèque municipale, Ms. 0550, Roman de Dieu et de sa mere, Sjevna Francuska, Pariz, 15. stoljeće (prva polovica), folio 056.

prisutnost na oltaru kao što je prikazano u rukopisima Français 188, Latin 511, i Latin 512. Ti rukopisi pokazuju Mariju koja stoji na oltaru, dok rukopis Latin 511 u posljednjoj varijaciji upućuje na prihvaćanje žrtve po velikom svećeniku dok on prihvaća Mariju za ruku.

Slično Marijinu prikazanju, postoje također i varijacije Kristova prikazanja. U skladu s tim, Marija predaje dijete Šimunu: ona ili drži dijete koje sjedi gledajući ispred sebe u njezinim rukama ili ga drži visoko iznad oltara i predaje ga Šimunu ili ga podržava zajedno sa Šimunom ili dijete stoji na oltaru. Posljednja varijacija postaje češća u 13. stoljeću. Stoga, to je tip 13. stoljeća na koji se oslanjaju rukopisi Français 188, Latin 511, and Latin 512 kad prikazuju Mariju. U drugim varijacijama Šimun osjećajno prima ili drži dijete i, konačno, vraća ga nazad Mariji.⁴³ U pojedinim slučajevima Josip je taj koji predaje Krista Šimunu.⁴⁴

U nastavku teksta također tvrdim da Marija, u sekvenci Kristova prikazanja, djeluje kao model za konstruiranje Anine ikonografije u epizodi Marijina ulaska u Hram. U rukopisima Français 188, Latin 511, i Latin 512 Marijin položaj na desnoj strani lista korespondira s onim Ane, smještene na lijevoj. Obje ženske protagonisticke konstruirane su slično u odnosu na geste, odjeću, oznake svetosti (nimbus) i blizine oltaru. Marijino tijelo ugrurano između zida i oltara, prekriveno širokim velom, s jedva vidljivim rukama, na foliju 5v, u rukopisu Latin 511, slično je Aninu na folijima 10v, 45v, 48v u rukopisu Latin 511 (izuzev dodatnog detalja mača koji probija Marijino srce). U rukopisu Latin 512 gdje Marija drži Dijete Isusa dok ga predaje Šimunu sličnost nedostaje.

Ukoliko našu pozornost usmjerimo prema svećeniku, u rukopisu Latin 511 on prihvaća i Krista i Mariju, dok je Josip ili prisutan ili odsutan, slično kao i Joakim. U minijaturama koje se bave prikazanjem Samuela po Elkani razlikujemo sličnu uporabu kronoloških varijacija: rukopis 0089, folio 11 pokazuje Hanu koja drži Samuela na oltaru, dok rukopisi 0245 (0177) i Inc. 0057 pokazuju i Hanu i Elkanu kako drže Samuela na oltaru. Takav kontekst prikaza Marije, Krista i Samuela podcrtavaju egzistenciju zajedničkih obrazaca korištenih za konstrukciju epizoda koje impliciraju ceremonijalno prikazanje djeteta bez obzira na njegov rod.

Marija – Krist – Samuel

Pozicija Djeteta Isusa je, bilo u rukama njegove majke ili na oltaru, pasivna, od 9. stoljeća prikazuje se s podignutim rukama za blagoslov, dok je u 10. stoljeću očit stupanj naturalizma u njegovu dodirivanju i privijanju uz svoju majku kad se Šimun sprema preuzeti ga. Okreće glavu svojoj majci, odupire se rukama Šimunu, želi se vratiti Mariji, dok u 13. stoljeću miluje svoju majku. Dijete Isus nije prikazano kao di-

⁴³ Shorr, *The Iconographic Development*, str. 23–25.

⁴⁴ Isto, str. 25.

jete staro šest tjedana, nego kao dječak od tri ili četiri godine, obučen u konvencionalnu bizantsku tuniku i plašt.⁴⁵ Nekoliko slučajeva koji prikazuju Samuela prikazuju ga kako se privija uz svoju majku, okreće prema njoj ili stoji između Hane i Elkane.

Što se tiče Marije, ona je prikazana ili kao mala, tri do četiri godine stara djevojčica⁴⁶ ili mnogo starija od toga, kao mlada žena.⁴⁷ Nju ili prikazuje njena majka, dakle, ne u njezinim rukama, nego ju za ruku drže Ana ili Joakim; okreće se prema Ani; pokazuje prema svećeniku, kao da komuniciraju, dok u rukama drži knjigu; kleči na podu; drži svećenikove ruke; kleči ili stoji na oltaru moleći se. U rukopisu Latin 511 njezino tijelo je prikazano kao ono Djeteta Isusa koje kleči, uz izuzetak da ona nosi krunu. Rukopisi Latin 512 i Français 188 također je prikazuju kako nosi krunu. Analiza ukazuje da je u slučaju rukopisa Latin 511 kruna mogla biti posuđena iz prikaza zrele Marije, kao majke, na foliju 48v, u epizodi *Poklonstva kraljeva*. Ta epizoda je u paru s onom Kristova prikazanja koje je tada moglo služiti kao model za Marijino prikazanje. No, kruna je uobičajenija za prikaze Marije kao kraljice neba; otuda drugi ikonografski utjecaj na Marijin rani život, pored onog Kristova.

Ako Dijete Isus pokazuje određeni tip pasivnosti (u rukama svoje majke) i naturalizam kroz geste (okrećući glavu kako bi gledao svoju majku, vraćajući se u majčine ruke, milujući majčin obraz), u Marijinu slučaju njezina pasivnost je vidljiva jedino u vizualnoj konstrukciji narativa naglašena njezinom pokornom pozicijom na oltaru, dok tekstualni izvori naznačuju njezinu nezavisnost od njezinih roditelja (posebice *Pseudo-Matejevo evanđelje*). Što se tiče njezinih gesti, one također naglašuju pasivnost i poslušnost, posebice prema njezinim roditeljima odnosno sv. Ani, jer prigiba glavu prema njihovoj strani. Ako geste Djeteta Isusa naznačuju različite osjećaje i ponašanja prema majci, to se ne odražava u Marijinu slučaju, gdje se slika usredotočuje na potpunu poslušnost gestama njezinih ruku ili njenim klečanjem na oltaru. Ta gesta Marijina klečanja na Kristovu prikazanju je ikonografska inovacija iz 14. stoljeća koja izražava poniznost svete figure.⁴⁸

Zaključak

Ova studija slučaja raspravlja upotrebu ikonografskih modela za konstrukciju marijanskih vizualnih narativa u kontekstu u kojem je dokazano kako tekstualni izvori ne nude dovoljno detalja za ikonografsku svrhu. Tekstualni izvori za *vita Mariae*, općenito naglašavaju Marijinu žrtvenu ulogu ne ulazeći u detalje događanja unutar Hrama, dok marijanska ikonografija nudi puno više pri prikazivanju te scene.

⁴⁵ Shorr, *The Iconographic Development*, str. 26.

⁴⁶ Pariz, Bibliothèque nationale de France, ms. Latin 511, folio 5v (Francuska).

⁴⁷ Pariz, Bibliothèque nationale de France, ms. Latin 512, folio 6v (Švicarska); i Pariz, Bibliothèque nationale de France, ms. Français 188, folio 9v (Francuska).

⁴⁸ Shorr, *The Iconographic Development*, str. 29. Takvi ikonografski prikazi Blažene Djevice koja kleči pojavljuju se u iluminiranim rukopisima 15. stoljeća flamanskih, francuskih i nizozemskih škola.

Vizualni narativ Marijina prikazanja u Hramu, nekanonski događaj, temelji se na kanonskoj ikonografiji. Ikonografski model, identificiran izvan tekstualnih izvora, onaj je Kristova prikazanja u Hramu u oba od njegovih tipova. Istraživanje demonstrira uporabu ranih, dvanaestostoljetnih ili trinaestostoljetnih modela za marijansku ikonografiju u okvirima prikaza mjesta događanja (oltar) i prikazanih likova (Marija – Krist – Samuel) i podcrtavaju uporabu marijanskih modela za ikonografsku konstrukciju drugih ženskih svetaca (Ana).

Preveo Damir Karbić

Andrea-Bianka Znorovszky

He Set Her on the Third Step of the Altar. The Iconography of Mary's Presentation to the Temple in Manuscript Illuminations of the Speculum humanae salvationis

Summary

This investigation focuses on the iconographic construction of Mary's Presentation to the Temple in relation to visual depictions of Christ's Presentation. In tracing this, the research presents the illustration of the event, inside the Temple, as reflected in three fourteenth-to-sixteenth-century French manuscript illuminations of the *Speculum humanae salvationis* which depict a crowned and nimbed Mary on an altar. The analysis builds on the argument of Jacqueline Lafontaine-Dosogne that Mary's Presentation is visually modelled on that of Christ's, an assertion that needs further demonstration. In a first instance, the author elaborates on presenting the textual sources with regard to the narrative on the Virgin's and Christ's presentation to the Temple, the contexts of the celebration of their feasts, and, then, discusses and compares the constructions of the altar, characters, and gestures as reflected in both of these cases. The research concludes with the use of a common iconographic pattern.

Key words: Marian devotion, iconography, Virgin Mary, Saint Anne, Joachim, Presentation of Mary to the Temple, Presentation of Christ to the Temple, miniature, offering/sacrifice